

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VII/2013

Анђелка Крстановић
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

УДК 821.163.41.02 Зенитизам
DOI 10.7251/FIL1307218K

ПРОГРАМ ЗЕНИТИЗМА

Апстракт: Зенитизам, као авангардни књижевни покрет, спада у групу „изама“ који су се јавили на књижевној сцени између два свјетска рата, покушавајући да редефинишу положај умјетности и друштва. Зенитизам је понудио свеобухватан програм са циљем да тотализује све сфере људског живота. Љубомир Мицић, идејни оснивач покрета зенитизма, имао је широк распон активности на тадашњој европској књижевној сцени, успјешно сарађујући с најпознатијим именима европске авангарде. На домаћој књижевној сцени, просуђујући његов опус доминантно с идеолошког становишта, од оснивања покрета, па све до краја социјалистичког режима, остао је у сјени, с предзнаком контроверзне личности. С обзиром на чињеницу да је зенитизам био прихваћен и да је активно учествовао у креирању европске авангардне сцене, желимо да на основу програма и манифеста овог књижевног покрета пропитамо узајамно допуњавање, али и оригиналност у односу на остале „изме“, те да са становишта експлицитне поетике освијетлимо поетику и идеологију која је са својим постулатима антитрадиционализма, интернационализма, активизма, мијешања медија и излажења у изванестетске сфере оставила траг и на послератну неоавангарду.

Кључне ријечи: зенитизам, Љубомир Мицић, авангарда, програм, манифест, поетика.

Познати компаративиста Миклош Саболчи каже за авангарду да су то струје с добро дефинисаним програмом које су се јавиле почетком вијека, попут футуризма, кубизма, експресионизма... (Саболчи 1997: 3). Авангардни књижевни покрет зенитизам, чији је идејни оснивач Љубомир Мицић (1895–1971), књижевник српског поријекла из Хрватске, свакако да је имао исцрпно дефинисан програм. Часопис *Зенит* добио је у литератури обиљежје програмског часописа с обзиром на број објављених манифеста и програмских текстова. Мицићев богат програмски опус иде у прилог и изјави књижевног историчара Гиљерма де Тореа, по коме су авангардни кредо њена теоријска дјела, а најзначајнији њени манифести (Де Торе 1997: 12). И Мицићев зенитизам, као авангардни покрет, конституише се почетком 20. вијека, одно-

сно непосредно послје рата. Први свјетски рат, као друштвено-историјска чињеница тога времена, био је искуство које је оставило видљив траг у програмима свих „изама“. Неки су се конституисали непосредно пред рат – кубизам, футуризам и експресионизам, неки у току самог рата, као што је био случај са циришком групом дадаиста који се окупљају 1916, а неки су послје 1918. године редефинисали позицију умјетности и друштва у односу на тамну сјену искуства рата, као што је покрет зенитизма и надреализма. За све њих су предратна апатија и истрошеност духовне атмосфере, као и сам рат који је однио са собом милионе жртава, отворили питања смисла дотадашњих цивилизацијских вриједности, положаја умјетности и друштвено-политичке слике будућег човјечанства. Поједини умјетници из круга њемачких експресиони-

ста, који су разумјели предратну истрошеност традиционалних форми живљења и потребу за новим изразом, славили су надлазећу апокалипсу као пут прочишћења, превазиђеног након крвопролића које је попримило свјетске размјере. Послије рата мијењају курс размишљања и окрећу се антимилитаризму. Франц Марк је писао у дјелу „Das geheime Europa“: „Um Reinigung wird Krieg geführt und das kranke Blut vergossen.“ (Марк, интернет). Оскар Кокошка се јавља добровољно у рат, а Ернст Барлах слави 1914. године долазак рата. Рихард Демел, Херман Бар и Макс Халбе пишу патриотске пјесме у славу своје нације која треба да донесе побједу, као што и Георг Хајм са страхопоштовањем слави рат у пјесми „Der Krieg“, а Ернст Штадлер у пјесми „Der Aufbruch“. На истој линији су, на самом почетку рата, и Август Штрам, Хуго Бал и Франц Рихард Беренс. Ентузијазам ничеовског погледа на свијет, који слави апокалипсу ради стварања новог, нестаје током рата, те послеријатно вријеме у програмима поменутих „изама“ доноси јасне антимилитаристичке ставове и пацифистичку оријентацију. Колико је поразно било искуство рата за читав људски род, Мицић наводи већ у свом првом манифесту, објављеном под насловом „Човек и уметност“:

„Naša ratnička generacija izumire. Ona je sva pregažena i uništena. Sablast crvene furije rata iskopala je svojim zločinačkim pandžama groblja za sve nas – za milijune ljudi. Jedan mrtvac na dva vojnika. Ne zaboravimo nikad da je ubijeno 13 milijuna ljudi u prošlom deceniju, od bede umrlo 10 milijuna, a oslabljeno 150 milijuna. A mi, što ostadosmo kao poslednja straža, nosimo zajednički bol pod srcem, zajedničku dušu očaja, zajednički protest: Nikada više rata! Nikada! Nikada!“ (Мицић 1921: 1)

Послеријатно вријеме различите авангардне покрете ујединило је у антимилитаристичким програмским ставовима, али су се разлике уочавале око

питања конституисања будуће умјетности и живота уопште. Док су дадаисти исмијавали не само дотадашње форме живота него и потребу било какве озбиљније помисли на поновно успостављање културних вриједности, експресионисти, зенитисти и надреалисти сматрају да још постоји нада за спас човјечанства и да је могуће организовати здраве снаге за обликовање живота који ће бити достојан човјека. Колико је период умјетности ради умјетности, у вријеме цвјетања ларпурлартизма и симболизма, био производ отуђења интелектуалаца од праксе (Расел 1997: 67), толико су авангардни покрети, укључујући и зенитизам, инсистирали на активизму, на продору умјетности у свакодневни живот. То је био пут враћања умјетности у пулсирање друштвеног живота са циљем активног креирања историјског тока. Отуда у Мицићевом програму срећемо не само дефинисање новог израза у умјетности него и потребу изласка изван умјетничких оквира и захватање сфере политике, друштва, економије, филозофије и етике.

Заједничко обиљежје програмских ставова авангардних покрета је и анти-традиционализам. Тај аспект програмског одређења авангарде, као један од кључних, присутан је и у Мицићевом програму. Оправданост анти-традиционалног програма, који се огледа у бескомпромисном одбацивању свеколиког културолошког обрасца вриједности који је био на снази све до његовог дефинитивног суноврата 1914. године, Мицић образлаже у манифесту „Дух зенитизма“ (Мицић 1921: 3–5), док у манифесту „Категорички императив зенитистичке пјесничке школе“ (Мицић 1922: 17) прецизира анти-традиционалну поетику, афирмишући алогизам, негирање интерпункцијских правила, одбацивање традиционалне метрике и каузалности, покушај да се управља ријечју на семантичком нивоу тако што се скидају сви се-

мантички слојеви док се не дође до голе једнозначности и сл.

Зенитистички програм се у креирању будуће умјетности и живота ослања на домете њемачких експресиониста и њихове програмске формулације. И Мицић говори о рађању новог човјека, хероја будућности, који има дух и душу. Тај човјек зарања дубоко у непрегледан бездан своје душе да би извукао на површину оно људско, праисконско, што је оправдавало учење да је човјек створен по божјем лику. Такав човјек, громогласном патетиком попут Заратустре, шаље поруке братства и мира читавом човјечанству. Као што Франц Верфел пјева „Mein einziger Wunsch ist, Dir, o Mensch, verwandt zu sein... / Oh könnte es einmal geschehen, / Daß wir uns, Bruder, in die Arme fallen!“, тако и Мицић поручује:

„О, човече! Сви те се одрекоше у последњем часу као Петар Христа у име убиства и крви твоје. Не заборави, не заборави то никада! А наша свака рећ била је против злочина – против нас – против времена. Песникова рећ клетве била је преслаба. Али зато, нека знају сви: наша бол је ватра коју носимо у себи и наша вера у рођење Новог Човека. Наша је прва заповед: У ИМЕ ЧОВЕКА – НЕ УБИЈ!“ (Мицић 1921: 2)

Мисију стварања и објаве новог човјека преузеће умјетност. Једино је умјетник у стању да искуси свечовјечанске болове, каже Мицић. Он је тај који зарања у дубине човјека и налази „крик метакозмички“ (Мицић 1921: 1) наших унутрашњих сфера. Он је избавитељ, апостол и вођа кога Мицић уздиже до религијске величине. Народ треба да слиједи умјетност. Препорођена умјетност даће препорођеног човјека. А каква је то умјетност? То је умјетност чија начела препознајемо још у програмским текстовима њемачких експресиониста. То није више миметичка умјетност, него стваралачка. Умјетник је сада позван да у хаосу емпиријског свијета створи ново дјело. Умјетник ствара нове форме, нове свјетове, а не-

прегледна парчад емпиријске стварности служе као пуки материјал за обликовање. Такав приступ умјетничком стварању њемачки експресиониста Казимир Едшмит образлаже на сљедећи начин:

„Die Realität muss von uns geschaffen werden. Der Sinn des Gegenstandes muss erwählt sein. Begnügt darf sich nicht werden mit der geglaubten, gewöhnten, notierten Tatsache, es muss das Bild der Welt rein und unverfälscht gespiegelt werden. Das aber ist nur in uns selbst ... Die Welt ist da. Es wäre sinnlos, sie zu wiederholen. Sie ist im letzten Zucken, im eigentlichsten Kern aufzusuchen und neu zu schaffen, das ist die größte Aufgabe der Kunst.“ (Бест, Шмит 2006: 28)

И Мицић говори о стваралачком, а не репродуктивном позиву умјетности:

„Duh, ili polubog Anarh, hoće u haosu da bude vlada – 'vselovod', da bude bog. On žudi iz haosa stvoriti delo. A jedini stvaralac je umetnik, koji uvek u stvorenom delu ovaploćuje čoveka.“ (Мицић 1921: 1)

Мицић не пориче експресионистичке поставке, али своја програмска начела види као надоградњу експресионизма. У вези с том паралелом он каже:

„Ekspresionizam je imperativ duše za najjačim izražajem u umetničkom delu. Zenitizam – kao inkarnacija duha i duše imperativ je za najvišim izražajem u umetničkom delu.“ (Мицић 1921: 2)

Тиме Мицић прави дистинкцију у односу на експресионизам који је, као покрет, претходио зенитизму. Експресионисти бирају, дакле, најјачи израз који исказује суштину осјећаја као императива душе, а зенитисти бирају израз који суштину осјећаја презентује као израз вишег, метакозмичког смисла, што интендира апсолутан спој духа и душе.

У „Манифесту зенитизма“, који потписују Љубомир Мицић, Иван Гол и Бошко Токин, прилог Бошка Токина такође доприноси дистанцирању од претходних „изама“, попут футуризма,

кубизма и експресионизма. Зенитизам је, каже Токин, донио динамизам здравог, чедног и барбарског. Тиме је превазишао материјалност футуризма и неиспуњену спиритуалност експресионизма. Ако се вратимо на футуристичке поставке Маринетија, препознаћемо паралелу са зенитизмом у прокламовању динамизма и брзине. У футуристичком манифесту, објављеном 1909. године, слави се покрет, брзина, борба, напредак технике која локомотивама, авионима и аутомобилима доноси побједу човјеку у борби с временом и простором. Техника омогућава човјеку продор у вјечност и он, попут натчовјека, удара песницом славећи агресивно побједу над коначношћу. Футуристички динамизам произлази из техничког напретка, индустријализације и машинизације. То је динамизам модерног времена технике. Таквом динамизму зенитисти супротстављају динамизам ослобађања варварских снага у човјеку и људске непосредности. Зенитисти стављају акценат на примарна људска осјећања за разлику од италијанских футуриста који се не враћају људској души, него желе да иду у корак с артифицијелним напретком, с индустријализацијом и техником. Опречност се огледа и у пацифистичком и антимилиитаристичком ставу Мицићевог програма. Зенитисти пјевају химну: „Zemlja je za čovjeka brata, a ne ubicu!“ (Мицић 1921: 7). Код зенитиста је, међутим, занимљива програмска копча која повезује људску непосредност и примитиван израз у пјесми с динамиком техничког напретка. О томе пише Иван Гол у свом прилогу „Манифесту зенитизма“:

„Današnja poezija je OKOMICA. Ona se penje ka ZENITU aeroplanima, liftovima, automobilima...“ (Мицић 1921: 11)

До зенита као симбола вјечности и коначног испуњења води пут који је отворен рођењем новог човјека, оличе-

ном у Мицићевом Барбарогенију. Идеја човјека-варварина била је широко распрострањена у авангардној књижевности, у којој се среће мотив црнца, фасцинација примитивизмом, афирмисање примитивних култура далеких народа. Величање примитивизма изникло је из потребе за ослобођењем човјека од теоретских и артифицијелних домета модерног времена и његовог повратка чедној непосредности каква се још сретала у примитивним заједницама. Међутим, балкански геније-варварин је аутентична креација Мицића. (Домбровска Партика 1997: 121). Барбарогеније је српско-балкански голи човјек, освијешћен у модерном невремену. Он је инкарнација здравих духовних сила које доносе препород човјечанству. Мицићев Барбарогеније баца са себе музејску прашину дотадашњих мудраца, те вођен непосредним људским осјећајем нуди голу душу. То је човјек у коме сагоријевају све амплитуде људског бића и који се, испуњен љубављу, уздиже до духа космичког јединства. Мицићев јунак будућег времена долази с Балкана, то је човјек Истока пред којим се руше врата културе Западне Европе. Он је натчовјек, јер је спој умјетника и човјека оваплоћење врхунца људскости. Зенитизам и идеја Барбарогенија имали су двојак одјек у страним и домаћим круговима. Иван Гол, истакнути Мицићев сарадник, који се једно вријеме декларисао као зенитиста дајући свој прилог зенитистичком манифесту и заступајући часопис *Зенит* на подручју западне Европе, поздравио је идеју Барбарогенија. Врло оштро је критиковао западноевропског човјека који је изгубио душу и срце. Обрачунавајући се слицемјерством тзв. европских вриједности, истицао је важност повратка варваризму, а с тим у вези и афирмисању примитивизма у потичком изразу. Варваризам малих народа требало је да донесе освјежење и откровење Европи која је, слиједећи

вертикалу историјског напретка, дошла у ћорсокак извјештачености. Такву наклоњеност зенитистичком програму Мицић није уживао у свим мјеродавним круговима за књижевност тадашње Њемачке (Маркуш 1976: 98), а критика је било и међу домаћим књижевницима (Домбровска Партика 1997: 113). Мицић, међутим, за разлику од Головог општег одушевљења за варваризам, промовише Барбарогенија као духовни тип српско-балканског човјека који има примат у односу на све друге варваризме. Једино балкански човјек, који одвајкада стоји на раскрсници између Истока и Запада, позван је да сагледа дубину духовног пада Западне Европе и да као источни човјек, ослањајући се на здраве снаге Урала и Кавказа, понуди афирмацију сировог и праисконског Балканског човјека је, како Мицић каже у програмском предавању, пробуђен након што му је Западна Европа вијековима својом „културом“ уништавала „широку душу, етички дух и добро срце“ (Мицић 1923: 1). Зенитизам, као покрет, славиосвијешћеног српског човјека с Балкана – Барбарогенија, као носиоца виталне енергије и непатворене душе који нуди балканизацију Европе. Балканизација Европе, као нова страница у историјском току културног развоја, идеја је коју Мицић елаборира и у манифесту „Зенит Манифест“ (Мицић 1922: 1), те је супротставља дотадашњој европеизацији Балкана. Балканизација Европе у Мицићевом значењу може да се тумачи и као очовјечење Европе. То је пружена рука која нуди враћање људској непосредности, хероизам духа који није прегажен без обзира на сва дотадашња политичка, културна, економска и војна тлачења, за вријеме којих се српски човјек борио за голу, физичку слободу. Зенитизам, према програмском концепту, прожима све сфере живота и доноси поново животну енергију и здравље. Полазећи од ничеовске слике слављења

дионизијског принципа, нуди пројекцију будућности непрестаног успињања, до потпуног остварења човјека. Потпуно остварење доноси словенска свечовјечност која, као балкански тотализатор живота, није ношена мотивом доминације него жели да буде на услузи свим људима, све до испуњења коначног циља – побједе духа и пораза материје. Зенитизам служи сваком човјеку, поништавајући дотадашњу праксу испразних филозофија и романтично-пјесничких фраза које су намијењене само одабранима. Зенитизам афирмише виталност, широку душу, љубав према животу, братство међу свим људима без класне, националне, расне или било које друге дискриминације.

Први свјетски рат, као историјска позадина, снажно је утицао на обликовање свијести код представника различитих авангардних струја и тај утицај се очитовао у бескомпромисном односу према традиционализму, академизму, национализму и артифицијелности. Због обрачуна са цјелокупном дотадашњом културом, сви „изми“ у својим ставовима носе предзнак „анти“. Међутим, постоји и други друштвено-политички моменат који је код авангардиста, па тако и код Мицића, акутно изазвао пропитивање друштвене стварности, а то је био преокрет који је изазвала Октобарска револуција. С обзиром на тако бурне друштвено-политичке преврате, који су обиљежили почетак вијека, не чуди тенденција активизма у умјетности која жели да изађе из своје сфере и повеже умјетничко дјело с темама политике, друштвеног уређења и свакодневног живота. То је било вријеме узбурканог пропитивања цјелокупне стварности у безброј опречних приступа које је било у потпуној супротности према декаденцији на прелазу вијека, која се изграђивала на друштвеној позадини перспективне засићености друштва. Авангардни покрети су били политички

обојени и њихово редовно задирање у друштвено-политичку сферу узима се као књижевноисторијска чињеница (Марино 1997: 9). У том контексту може да се посматра и Мицићев програм. Утицај Октобарске револуције код Мицића се препознаје у негирању класних разлика, у борби за човјечност код сваког појединца, пропагирању братства свих људи, одбацивању религије и афирмисању колективизма интернационалних размјера. Поруче које срећемо у Мицићевим манифестима попут „пролетери свих земаља, уједините се – против убијања“ (Мицић 1921: 1) говоре да антимилиитаристички став може да побиједи само ако цијело човјечанство, као колективни дух, стане иза такве поруке. Мицић говори против индивидуалистичког периода у Западној Европи који ништа позитивно није учинио за човјечанство као колектив. У том контексту уздиже српске народне пјесме које су, као израз моћи колективног духа, много учиниле за јачање свијести српског народа у највећим историјским искушењима – борби за ослобођење од турске и аустроугарске власти. Истовремено је свјестан чињенице да модерно вријеме индустријализације и технолошког напретка тражи другачији колективни израз који ће ићи у корак с временом. Тај модерни колективни израз види у покрету зенитизма. Будући колективни дух биће свечовјечански, а прожет вољом за животом, виталитетом, осјећањем за велике патње и словенском душом која је уздигнута у идеал панславизма као откровења за сваког становника земље. Колективну револуцију духа, међутим, код Мицића креира елитна група умјетника јер једино они могу да зароне у дубине душе и да препознају и објаве праисконске импULSE који чуче у сваком човјеку. Ту се зенитистичка представа о будућем колективу одваја од ставова љевичарских снага Октобарске револуције, јер народ не

прихвата као креатора будућности, него као следбеника апостола револуције – умјетника. Умјетност доноси револуцију и нови умјетнички израз се преноси у живот. Она ствара за живот, а не изван живота, те тотализујући све сфере испољавања људског духа својим новим изразом, постаје начин живота, нови оквир битисања, филозофија живота. Мицић у вези с том тезом говори о зенитозофији у програмском есеју „Зенитозофија или енергетика стваралачког зенитизма No made in Serbia“ (Мицић 1924: 4-8).

Програмски су јасно дефинисана и начела поетике зенитизма. Исходиште ове поетике налазимо у повратку души. Акцент је био на понирању унутрашње силе умјетника који хаотичан вањски свијет обликује по диктату свог унутрашњег свијета, дајући му не само ноту непосредне људскости него и превазилазећи га духовном снагом која стреми апсолутном. Да би се реализовала таква поетика, неопходно је било пронаћи нови израз. Зенитисти се ограђују од дотадашњих традиционалних форми израза које су подразумијевале устаљену метрику, метафоричност пјесничке ријечи, поштовање интерпункцијских правила, логичност и каузалност као израз који је био прилагођен миметичком приступу стварности. Мицић наглашава да нова поезија неће више да репродукује стварност, него да је ствара. За такав приступ потребна је једноставна ријеч, ослобођена пјесничких украса да би могла да изрази непосредну унутрашњост. Огољена ријеч, као пјесничко средство изражавања унутрашњег и неслућеног, носила је са собом једнозначност. Осим тога, програмски се формулише динамика израза и симултаност. Симултаност, коју Мицић преузима из филмске технике, подразумијевала је истовремени приказ различитих предмета, просторно и логички неповезаних. Симултаност као техника филм-

Анђелка Крстановић

ске монтаже инспирисала је прије зени-
тиста и кубисте. Већ у првој деценији
20. вијека кубисти користе домете
филмске индустрије и инсистирају на
тренутачном приказу предмета из ра-
зличитих перспектива. Такав приступ
су надограђивали динамичним укршта-
њем геометријских облика унутра-
шњости предмета, чиме су хтјели да до-
сегну унутрашњу комплексност, као што
су показивали радови Сезана, Пикаса и
Брака. Мицић је будућност кубизма ви-
дио у сликарству и скулптури. Начин на
који симултаност треба да се примијени
у пјесничком изразу образлаже се у пое-
тичким вјежбама. У II вјежби наведени
су сљедећи стихови:

Ruski čovek umire od gladi.

Profesor siluje svoju učenicu od radosti što je naučila logiku.

Smrt nepoznatog radnika u tvornici čokolade „Union“.

Eksplozija pod zelenim stolom na konferenciji u Genovi.

Novinska smrt Lenjina... (Мицић 1922: 17)

Уз стихове даје се образложење:
„Simultana ekspanzija jednovremenih i mnogovrsnih događaja najvažniji je elemenat zenitističkog pesništva.“ (Мицић 1922: 17). Надахнуће за ова поетичка пра-
вила Мицић је, према његовим рије-
чима, црпио из филмске технике. У
једном манифестном чланку експли-
цитно објашњава суштину предности
филма и разлоге његовог продора у
књижевност:

„Filmska erudicija

po svojoj nenadmašivoj fantastičnosti

po svojoj živo-slikovitoj realnoj uvjerljivosti

po svojoj konstruktivno-mašinskoj brzini

po svojoj rafinovanosti režije

po svojoj neposrednoj promeni mesta i vremena

utukla je do sada najviše veštačku literarnu volju za dosadnim, nepomičnim, tromim i staračkim

pozorištem, a kamoli ne oduvek omražene pesničke kovanice...“ (Мицић 1923: 2)

Зенитистичка поетика има и оби-
љежја цитатности, алогизма, комбина-
ција вербалног израза с геометријским
распоредом ријечи у простору и непо-
штовања традиционалне интерпункци-
је. Таква поетика може да се окарати-
ше као антипоетика. Програмски су по-
себно дефинисана и начела односа пре-
ма димензији времена и простора. Зе-
нитистичка поезија оставља утисак
замрзнутости догађаја у једном трену-
тку. Мицић то објашњава намјером да
се, кроз пјеснички израз, укине времен-
ска димензија. Остаје само простор као
начин да се човјек, кроз пјеснички из-
раз, ослободи временитости. Мицић каже:

„U prostoru nema vremena (pojam ograničenosti!). REČI U PROSTORU zato isključuju takovo vreme ograničenosti. Pesma ne sme biti ograničenje... Zenitistička pesma mora biti proširenje van dimenzija.“ (Мицић 1922: 18)

Простор је тако бесконачни круг у
којем пјесник, у виду тренутачности,
обухвата свеколикоост људског и космич-
ког битисања.

Још једна одлика зенитистичке по-
етике коју њен творац програмски де-
финише јесте пјесма као конструкција.
Пјесма се свјесно монтира, гради, одно-
сно конструише, што је потпуна опреч-
ност традиционалном схватању да се
пјесма рађа из надахнућа. Мицићева по-
ставка да се првобитни осјећај свјесно
конструише свакако је одјек друштвено-
историјске позадине технолошког раз-
воја. Технички напредак савременог
друштва оставио је траг у свим авангар-
дним покретима. Одјек склапања маши-
не налазимо и у конструисању зени-
стичке пјесме. Али, пјесма није машина.
Она се само служи модерним вјештинама
склапања у домену технике, а сама се
изграђује на основу првобитног осјећаја,
а не према техничком пројекту.

Зенитистичка поетика је нашла највише одјека у лирици. Укидање временске димензије, да би се тренутачно изразило богатство разноликих појава, елиминисало је епско приповиједање због опширности и временитости. Епика није могла да се уклопи ни у императив динамизма и акције у пјесмама које су призивале бунт. У четвртој тачки VI вјежбе стоји да зенитистичка пјесма „не сме бити епски опšирна! – епика није енергетика“ (Мицић 1922: 18). Драма, као род, нашла је мјеста у овом покрету у виду кратких форми.

Мицић је програмски афирмисао балкански варваризам као мост између Истока и Запада, преко којег треба да прелазе легије здраве животне енергије и слободног духа са Истока. У манифесту „Дело зенитизма“ Западу највише замјера „političku latinsku misao“ (Мицић 1921: 2) с етиком нечовјештва и надмености према слободарском духу Истока. Негативан утицај на Балкан приписивао је и наметању хришћанства као обрасца поданичке свијести. И овдје се осјећа утицај Ничеових поставки на Мицића. Такву традицију ваљало је прекинути најездом животворне енергије пробуђеног српско-балканског човјека. Револуција варварског духа прије није била могућа јер свијест о властитом потенцијалу није била пробуђена. Рат је донио дефинитиван преокрет. Балкански човјек, еруптивном снагом револуције свијести, прелази из ропске традиције у хероизам духа и преузима вођство у креирању будућег човјечанства. Идеју варваризма Мицић ће послати у манифесту „МАНИФЕСТ варварима духа и мисли на свим континентима“ (Мицић 1926: 4–6) проширити на све континенте и све народе, али задржавајући иницијално мјесто за Балкан као мјесто буђења новог духа. Ту је варварски човјек првобитно освијештен. Он је свеколику сирову енергију, коју је до тада трошио у нагонском импулсу

очувања биолошке егзистенције, трансформисао у енергију духа. Тако је судбина српско-балканском човјеку одредила да буде авангарда свих варваризама на свим континентима. Освијешћен балкански варварин буди свијест сваког човјека који може у себи да открије непосредну људскост.

Литература:

1. Best, Otto F. und Hans-Jürgen Schmitt (2006), *Die deutsche Literatur/Expressionismus und Dadaismus*, Band 14, Stuttgart: Philipp Reclam jun.
2. Домбровска Партика, Марија (1997), „Библиотека Албатрос и београдска књижевна заједница ALPNA - реч је о јединству супротности“, *Књижевна критика*: XXVI.
3. Марино, Адријан (1997), „Како дефинисати авангарду?“, *Књижевна критика*: XXVI.
4. Маркуш, Зоран (1976), „Zenit i Der Sturm“, *Delo*, XXII: 5.
5. Мицић, Љубомир (1921), „Човек и уметност“, *Зенит*: 1.
6. Мицић, Љубомир (1921), „Manifest zenitizma“, *Zenit*: 2.
7. Мицић, Љубомир (1921), „Дух зенитизма“, *Зенит*: 7.
8. Мицић, Љубомир (1921), „Дело зенитизма“, *Зенит*: 8.
9. Мицић, Љубомир (1922), „ЗЕНИТ-МАНИФЕСТ“, *Зенит*: 11.
10. Мицић, Љубомир (1922), „Категорички императив зенитистичке песничке школе“, *Зенит*, 2: 13.
11. Мицић, Љубомир (1923), „Зенитизам као балкански тотализатор новог живота и нове уметности“, *Зенит*, III: 21.
12. Мицић, Љубомир (1923), „Радио-филм и зенитистичка окомица духа“, *Зенит*: 23.
13. Мицић, Љубомир (1924), „Зенитозофија или енергетика стваралачког зенитизма No made in Serbia“, *Зенит*, IV: 26–33.

14. Мицић, Љубомир (1926), „МАНИ-ФЕСТ варварима духа и мисли на свим континентима“, *Зенит*, VI: 38.
15. Расел, Чарлс (1997), „Критичка рецепција авангарде“, *Књижевна критика*: XXVI.
16. Саболчи, Миклош (1997), „Књижевна и уметничка авангарда као интернационални феномен“, *Авангарда*, 1: 1.
17. Торе, Гиљермо де (1997), „Авангардна књижевност“, *Авангарда*, 1: 1.
18. Franz, Mark, „Schriften aus der Kriegszeit“, интернет, доступно на: [www.zeno.org/Kunst/M/Marc,Franz/Schriften/Aus der Kriegszeit/32.Das geheime Europa](http://www.zeno.org/Kunst/M/Marc,Franz/Schriften/Aus_der_Kriegszeit/32.Das_geheime_Europa) (приступљено 5. новембра 2011).

DAS PROGRAMM DES ZENITISMUS

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit haben wir die Manifeste und Programme von Ljubomir Micić anhand von zehn veröffentlichten Texten analysiert. Die programmatischen Ziele der avantgardistischen Bewegung Zenitismus darin umfassend, erklärt Micić die Simultaneität aus dem Bereich Film für die Grundlage, auf der sich der Zenitismus etablierte. Micić versteht den Zenitismus als einen ergänzenden und abschließenden Ausdruck aller Ismen. Dem zenitistischen Programm nach stand Micić dem Futurismus und metakosmischen Expressionismus sehr nahe. Die Idee des Primitivismus, die in der Vielfalt der Ismen der historischen Avantgarde verbreitet war, entfaltet Micić zu einer originellen Kreation des serbisch-balkanischen Barbarogenius. Außerdem ist das Spezifische am zenitistischen Programm in der Verbindung der Errungenschaften der modernen Technik mit dem primitiven Ausdruck zu suchen. Laut programmatischen Grundsätzen definiert Micić den Zenitismus als eine antiästhetische Dichtung. Das Ziel der zenitistischen Dichtung besteht nicht in der Nachahmung der Wirklichkeit, sondern man versucht mittels der Konstruktion von ausgewählten und entblößten Details als einer originellen Kreation die Empörung und den Schock bei dem Rezipienten hervorzurufen. Der Zenitismus kündigt die Wiedergeburt der Menschheit durch Kunst an, und ist wesentlich durch Aktivismus bestimmt, der zu allen Sphären des Lebens einen Zugang finden soll. Der Schlüsselmanifest, der alle programmatischen Grundsätze der zenitistischen Poetik umfasst, ist „Der kategorische Imperativ der zenitistischen Dichterschule“, veröffentlicht im Jahr 1922. Dieser Manifest, der anstatt der Europeisierung Balkans die Balkanisierung Europas ankündigt, und die Wiedergeburt der ethischen Werte, welche die slawische Seele mit sich bringt, summiert auch explizite Grundsätze der zenitistischen Dichtung. Die zenitistische Dichtung findet ihre Ausprägung in der Lyrik, denn allein die Lyrik kann der Träger einer kämpfenden Dynamik und Energetik sein. Zenitistische Gedichte sind durch eine

kreative Verbindung des verbalen und visuellen Mediums gekennzeichnet. „Worte im Raum“ sind eine praktische Ausprägung dieser Poetik, unter welcher man eine außersinnliche Versunkenheit der Dichterseele versteht, die den gänzlichen Raum umfasst, die Zeitdimension dabei aufhebend, um sich zum reinen Geist emporzuschwingen. Micić definiert den Zenitismus als eine Weltanschauung, die durch einen aktiven Kampf um die pure Seele sich den Sieg des Geistes über die Materie als abschließendes Ziel setzt. Im Manifest „An die Barbaren des Geistes und der Gedanken auf allen Kontinenten“ stellt Micić die Idee des Barbarentums in Bezug zu allen Kontinenten. Die serbisch-balkanische Seele, welche die Aufrüttelung der Menschlichkeit in Gang setzt, wird zur Idee einer „Metamenschlichkeit“ emporgehoben, die in jedem Menschen zu finden ist, der in sich eine Menschlichkeit entdecken kann.

kandelka@gmail.com